

AUTOREFERAT

1. Imię i nazwisko: **Anna Kowalska-Pietrzak**
2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe:
 - **doktor nauk humanistycznych** w zakresie historii (nadany 21 grudnia 2000 r. przez Radę Wydziału Filozoficzno-Historycznego Uniwersytetu Łódzkiego na podstawie rozprawy *Pralaci i kanonicy kapituły łęczyckiej do XV wieku*.
 - magister historii (uzyskany 24 czerwca 1996 r. na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego na podstawie pracy *Polacy a Ziemia Święta w średniowieczu*.
3. od 1 października 2011 r. – **adiunkt w Katedrze Historii Średniowiecznej** Uniwersytetu Łódzkiego
od 19 lutego 2001 r. – adiunkt w Katedrze Historii Polski Średniowiecznej Uniwersytetu Łódzkiego
4. **Monografia:** *Duchowieństwo parafialne w późnośredniowiecznej Polsce Centralnej. Archidiakonaty łęczycki i uniejowski*, Łódź 2014, ss. 420, Wydawnictwo Blue Note, ISBN 978-83-937495-1-5.

Książka, napisana przede wszystkim w oparciu o źródła rękopiśmienne, jest pierwszym monograficznym ujęciem problematyki. Stanowi ona odpowiedź na postulaty – o podjęcie niezwykle czasochłonnych badań nad rozpoznaniem polskiego kleru parafialnego – wysuwane przez mediewistów polskich.

Ze względu na możliwości źródłowe oraz przedmiot badawczy zastosowano tu inne podejście do tematu niż w pracach o duchowieństwie kapitulnym. W zdecydowanej większości kler parafialny stanowili duchowni, o których – w porównaniu z prałatami i kanonikami – zachowało się niewiele informacji. Zrezygnowano więc z konstruowania klasycznych biogramów, stosowanych w pracach o członkach kapituł. Ważną część rozprawy

stanowi rozdział odtwarzający obsadę poszczególnych parafii. Szczególny nacisk położono w nim na okoliczności zmian i starania o beneficjum parafialne. Zwrócono też uwagę na spory wokół prawa patronatu. W książce zebrano również wiadomości o parafiach, jako miejscu pracy duchowieństwa i przedstawiono ich uposażenie. Problemy życia kleru parafialnego, zrekonstruowane przede wszystkim w oparciu o księgi sądowe, przedstawiono w osobnym rozdziale. Zgromadzony materiał pozwolił na odnalezienie reprezentatywnej grupy ok. 1400 duchownych działających na omawianych terenach na przestrzeni ok. 150 lat. Ustalono, iż w zdecydowanej większości parafie obsadzone były przez duchownych pochodzenia lokalnego. Zwrócono też uwagę na powiązania rodzinne kleru działającego w Polsce Centralnej. Analizie poddano także okoliczności zmian na parafiach, długość posiadania beneficjum, przejmowanie kolejnych parafii w regionie oraz stopień święceń.

Charakter zachowanych źródeł umożliwił więc przekrojowe spojrzenie na poszczególne elementy związane z życiem i pracą plebanów oraz ich współpracowników na wybranym terenie. Przeprowadzone badania pozwoliły ustalić, że kler parafialny późnośredniowiecznej Polski Centralnej dzielił się na 4 zasadnicze grupy. Pierwsza to ludzie traktujący beneficja parafialne wyłącznie jako źródło dodatkowego dochodu. Ich życie toczyło się bowiem u boku władców oraz dostojników kościelnych i świeckich. Druga grupa to osoby pochodzenia szlacheckiego, posiadające najczęściej 1–2 beneficja kapitulne oraz parafialne. Trzeci stanowili wywodzący się z mieszczan lub chłopów duchowni, którzy posiadali beneficja plebańskie i pełnili funkcje przy boku arcybiskupów i biskupów. Czwarty rodzaj to członkowie stanu duchownego, których kariera, niezależnie od pochodzenia, zaczynała się i kończyła w parafiach. Ci ostatni stanowili zdecydowaną większość wśród duchowieństwa parafialnego.

Dane zgromadzone w pracy służą nie tylko do ustalenia panoramicznego obrazu analizowanego środowiska, ale mogą też stanowić materiał porównawczy dla kolejnych studiów – które zapewne powstaną – traktujących o duchowieństwie parafialnym na innych obszarach średniowiecznej Polski. Przeanalizowany materiał pozwoli także na porównanie szczegółowego uposażenia kleru (m.in. źródła dochodów, uposażenie w miejscowości parafialnej, liczba wsi i folwarków płacących dziesięciny, meszne i kolędę, w stosunku do ogółu punktów osadniczych przypisanych do parafii). Alfabetyczny katalog odnalezionych przedstawicieli kleru parafialnego może stać się dopełnieniem w poszukiwaniach kolejnych szczebli karier przedstawicieli polskiego duchowieństwa.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych.

W 1991 r. rozpoczęłam studia historyczne na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego. Moja praca magisterska poświęcona była kontaktom Polaków z Ziemią Świętą w średniowieczu, a napisana została pod kierunkiem prof. dr hab. Jana Szymczaka. Dnia 24 czerwca 1996 r. zdałam egzamin magisterski. Jeszcze w czasie studiów (1995) wzięłam udział w ogólnopolskiej konferencji „Społeczeństwo i kultura średniowiecznej Polski” organizowanej przez studentów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Wygłosiłam wówczas referat o pielgrzymach udających się z Polski do Ziemi Świętej. Fragmenty pracy magisterskiej zostały opublikowane w dwóch artykułach.

Dnia 1 X 1996 r. rozpoczęłam studia doktoranckie na wyżej wspomnianym kierunku. W latach 1996–2000, pod kierunkiem prof. dr hab. Jana Szymczaka, napisałam rozprawę doktorską poświęconą prałatom i kanonikom kapituły łączyckiej w okresie średniowiecza. Praca ta – poprzedzona szeroką kwerendą źródłową w archiwach m.in. w Gnieźnie, Krakowie, Włocławku i Warszawie – jest pierwszym opracowaniem prozopograficznym dotyczącym członków tej kapituły. Wpisuje się ona w popularny wówczas, zapoczątkowany przez prof. dr hab. Andrzeja Radziwińskiego, nurt badawczy. Równolegle powstawały bowiem inne monografie dotyczące kapituł i/lub ich członków. Praca zawiera biogramy prawie 300 duchownych, od początku funkcjonowania tej instytucji (XII/XIII w.) do końca XV w. Podjęte badania pozwoliły na dokonanie charakterystyki środowiska, w oparciu o kwestionariusz pytań zastosowany przez wyżej wspomnianego badacza, jednej z najstarszych kapituł kolegiackich archidiecezji gnieźnieńskiej. Oddzielnej analizie poddano prałatów i kanoników. Rozpoznano pochodzenie terytorialne i stanowe ponad 50% duchownych przynależnych do dwóch wyżej wymienionych grup. Jako główne tereny rekrutacji ustalono Wielkopolskę oraz ziemie Polski Centralnej. Potwierdzono też, iż przeważająca liczba prałatów i kanoników wywodziła się ze szlachty. Do kapituły łączyckiej wchodził najczęściej przedstawiciele rodów: Jastrzębców, Porajów, Sulimów i Nałęczów. Byli to ludzie wykształceni na uniwersytetach m.in. w Krakowie, Bolonii, Padwie, Rzymie i Pradze. Część z nich uzyskała stopnie na studiach teologicznych oraz z prawa kanonicznego i rzymskiego. Badania życiorysów prałatów i kanoników łączyckich pozwoliły również na ustalenie ich związków z innymi kapitułami kolegiackimi i katedralnymi oraz analizę beneficjów przez nich zajmowanych. Ustalono silne powiązania z kapitułami katedralnymi, m.in. z gnieźnieńską, krakowską i włocławską. „Łęczycanie” posiadali w nich zarówno prałatury, jak i kanonikaty. Innym ważnym i typowym zjawiskiem była kumulacja beneficjów

obserwowana także w przypadku części prałatów i kanoników łęczyckich. Tu także widoczna była rola kapituł gnieźnieńskiej i krakowskiej. Materiał zgromadzony w pracy pozwolił również ustalić awanse, które następowały w ramach kapituły łęczyckiej. Były to zarówno kwestie przechodzenia z kanonikatów na prałatury, zjawisko to szczególnie widoczne było w XIV w., jak i obejmowania kolejnych prałatur. Przechodzenie z prałatur na kanonikaty było zjawiskiem zdecydowanie rzadszym, niemniej jednak także występowało. Zwieńczeniem karier kilkunastu duchownych były stolce arcybiskupie i biskupie: gnieźnieński, krakowski, poznański, wrocławski i przemyski. W życiorysach członków kapituły znalazło się też miejsce na pełnienie funkcji poza środowiskami kapitulnymi, na dworach papieskich oraz biskupich, a także książęcych i królewskich.

Uzupełniona wersja rozprawy doktorskiej wydana została jako książka *Prałaci i kanonicy kapituły łęczyckiej do schyłku XV wieku* (2004). W tym czasie ukazał się też artykuł traktujący o wydatkach kapituły (*Wydatki kapituły łęczyckiej na rzecz kolegiaty w świetle not prokuratorów (1406–1419)*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica”, z. 72, 2001) oraz analiza poświęcona rezydencji prałatów i kanoników (*Obowiązek rezydencji w praktyce kapituły łęczyckiej w pierwszej połowie XV wieku*, „Rocznik Łódzki”, t. 52, 2005), a także część monografii Łęczyca (*Dzieje miasta do końca XVI wieku*, [w:] *Łęczyca. Dzieje miasta w średniowieczu i w XX wieku. Suplement do monografii*, red. J. Szymczak, Łęczyca–Łódź 2003, współautorzy: T. Grabarczyk, T. Nowak).

Do tematyki łęczyckiej powróciłam po kilkuletniej przerwie. Nowa książka, *W kręgu średniowiecznego duchowieństwa łęczyckiego* (2012), zawiera inne, uzupełniające ujęcie tej problematyki. Oprócz informacji o duchowieństwie kapitulnym zawiera ona także dane dotyczące, nieuwzględnionego w poprzedniej pracy, niższego duchowieństwa działającego na terenie Łęczycy i podłęczyckiego Tumu. Wprowadzenie nowej grupy duchowieństwa uzupełniło bazę tutejszego kleru o kolejnych 200 osób. Książka ta jest ukierunkowana głównie na przedstawienie roli kleru łęczyckiego w Kościele i państwie, a także jego życia codziennego i nadzwyczajnych wydarzeń, w których brał on udział. Rozpatrzono w niej takie aspekty jak: starania o beneficja łęczyckie, o utrzymanie budynku i wyposażenie kościoła kolegiackiego, problemy wokół domów kanonickich, rozpraw sądowych i kwestii finansowych. Znajdują się tu też opisy łęczyckich spraw znanych w Polsce (np. głośne przestępstwa) oraz spraw ogólnopolskich, które rozgrywały się w Łęczycy (np. procesy polsko-krzyżackie, synody, zjazdy). Fragment pracy poświęcony został przykładom paralelności wydarzeń w świecie łęczyckim oraz rozgrywającym się w tym samym czasie

wydarzeniom mającym znaczenie dla Polski i Litwy (podrozdział *Świąty równoległe. Wokół spraw lokalnych i „globalnych”*). Praca zawiera również katalog duchowieństwa.

Dwie z wymienionych prac (*W kręgu średniowiecznego duchowieństwa łęczyckiego* oraz *Duchowieństwo parafialne w późnośredniowiecznej Polsce Centralnej. Archidiakonaty łęczycki i uniejowski*) powstały na bazie kwerendy przeprowadzonej także w oparciu o średniowieczny konsystorz archidiecezji gnieźnieńskiej, wykorzystany w badaniach prozopograficznych na tak szeroką skalę po raz pierwszy w polskiej mediewistyce. Efektem pracy nad zapisami konsystorskimi są także cztery artykuły dotyczące nie tylko obszarów archidiakonatów łęczyckiego i uniejowskiego (*Ślęzacy przed sądem konsystorskim w Gnieźnie*, [w:] *Ślęzacy w oczach własnych i obcych*, red. A. Barciak, Katowice–Zabrze 2010; *Kolegiata wieluńska w piętnastowiecznych księgach konsystorskich*, [w:] *Siedem wieków fary wieluńskiej*, red. J. Książek, Wieluń 2009; *The Parishes of Central Poland in the Registers of the Consistory of the Gniezno Archbishopric During the First Quarter of 15th Century*, [w:] *Pfarreien im Mittelalter. Deutschland, Poland, Tschechien und Ungarn im Vergleich*, heraus. von N. Kruppa, L. Zygmier, Göttingen 2008; *Spory duchownych i świeckich w Polsce Centralnej*, [w:] *Dynamika przemian społecznych i religijnych w średniowieczu*, red. T. Grabarczyk, T. Nowak, Warszawa 2011).

W nurcie problematyki regionalnej powstały także artykuły o początkach Kościoła na tym terenie oraz o szkolnictwie na Zapiliczu (*Kościół w Polsce Centralnej do 1300 roku*, [w:] *Początki architektury sakralnej w Polsce Centralnej, cz. I: Strońsko-Ruda-Krzyworzeka*, red. L. Kajzer, Łódź 2009; *Kościół zapilicki do połowy XIII wieku*, [w:] *Początki architektury sakralnej w Polsce Centralnej, cz. II: Zapilicze i Sieradzkie*, red. L. Kajzer, Łódź–Warszawa 2013; *Kilka spostrzeżeń na temat szkolnictwa archidiakonatu kurzelowskiego w okresie staropolskim*, „Między Wisłą a Pilicą. Studia i Materiały Historyczne”, red. G. Okła, B. Wojciechowska, t. 12, 2011). Ostatni z wymienionych napisany został we współpracy z Anną Jabłońską. Jego problematyka wykracza zaś poza okres średniowiecza, sięgając XVIII stulecia. W oparciu głównie o herbarze staropolskie powstał też tekst o początkach Kucieńskich oraz Kutna (*Początki, czyli słów kilka o legendarnej genezie rodu Kucieńskich i Kutna oraz nazwie miasta*, [w:] *Kutno poprzez wieki*, t. 1, red. J. Szymczak, Kutno–Łódź 2011), w którym poddano analizie śladowe, często pełne nielogiczności, informacje o rodzinie i mieście.

Doświadczenia badawcze związane z historią regionu zaowocowały też współpracą w badaniach nad tkaninami prowadzonymi m.in. przez pracowników Politechniki Łódzkiej oraz archeologów PAN (*Piętnastowieczna preteksta z herbem Korzbok z archikolegiaty łęczyckiej*

w *Tumie*, [w:] *850 lat w służbie Bogu i ludziom. Archikolegiata Łęczycka w Tumie*, Łęczyca–Tum 2011; współautorzy: Maria Cybulska, Sławomir Kuberski, Jerzy Maik, Ewa Orlińska-Mianowska).

Moje zainteresowania związkami historii średniowiecznej Polski i jej mieszkańców z historią powszechną średniowiecza znalazły odzwierciedlenie w publikacjach poświęconych polskiemu ruchowi pielgrzymkowemu do Ziemi Świętej (*Pielgrzymka polskiego podróz i pobyt w Ziemi Świętej*, „Ziemia Święta”, nr 4, 2000) oraz papieskim wezwaniom skierowanym do Polaków (*Papieskie apele do Polski w sprawie pomocy dla Ziemi Świętej (XII–XIV w.)*, „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Historica”, z. 67, 2000). Artykuły te opublikowane zostały przed ukazaniem się prac monograficznych m.in. W. Mruka i H. Manikowskiej.

Kolejny tekst – napisany wspólnie z A. Jabłońską, przede wszystkim w oparciu o źródła i prace obcojęzyczne – zapoczątkował nurt badań poświęconych i hagiografii, i kobiecie. Krótki życiorys jednej z największych mistyczek europejskiego średniowiecza, osoby wszechstronnej, jednej z czterech kobiet zaliczonych w poczet doktorów Kościoła (*Hildegarda z Bingen. Szkic do portretu*, [w:] *Niebem i sercem okryta. Studia dedykowane dr Jolancie Malinowskiej*, red. M. Malinowski, Toruń 2002) powstał zanim ukazały się jej polskojęzyczne biografie książkowe. Badania nad wizerunkiem kobiecym, tym razem portretem zbiorowym, powróciły w artykule o tzw. zwyczajnej kobiecie (*W cieniu świętości, czyli o zwyczajnej kobiecie w państwie Piastów*, [w:] *Per mulierem... Kobieta w dawnej Polsce – w średniowieczu i dobie staropolskiej*, red. K. Justyniarska-Chojak, S. Konarska-Zimnicka, Warszawa 2012). Ukazuje on wielobarwny świat kobiety średniowiecza, z jego różnorodnymi aspektami rzeczywistości i wyobraźni. Jest to jednocześnie obraz ukazujący ówczesną mentalność, bez większych różnic wśród poszczególnych stanów.

Kwestie religijności i mentalności znalazły odzwierciedlenie również w publikacjach o ubóstwie ewangelicznym oraz mocach nieczystych (*Ubóstwo w hagiografii Polski piastowskiej*, [w:] *Bieda w Polsce*, red. G. Miernik, Kielce 2012; *Święci i demony, czyli o mocach nieczystych w hagiografii polskiej doby piastowskiej*, „Almanach Historyczny”, t. 12, 2010), a także w przygotowanym do druku tekście o niebiańskich posłańcach. Opracowania te, napisane przede wszystkim w oparciu o źródła proveniencji polskiej – ale z porównaniem ich z analogicznym materiałem europejskim – nawiązują do nauczania Kościoła powszechnego oraz niejednokrotnie poszukują różnic i analogii między Polską i Zachodem. Pokazują również ewolucję postrzegania poszczególnych zjawisk obserwowanych na gruncie literatury religijnej, a nawet inne ujęcie problemu przez różnych twórców. W tym nurcie

utrzymany jest też tekst o symbolicznym i rzeczywistym przedstawianiu zwierząt (*Ziemskie, niebieskie, piekielne...*, *Ludzie i zwierzęta w hagiografii Polski piastowskiej*, [w:] *In tempore belli et pacis. Ludzie-miejsca-przedmioty. Księga pamiątkowa dedykowana prof. dr. hab. Janowi Szymczakowi w 65-lecie urodzin i 40-lecie pracy naukowo-dydaktycznej*, red. T. Grabarczyk, A. Kowalska-Pietrzak, T. Nowak, Warszawa 2011).

Powyższe nurty scala i do badań interdyscyplinarnych nawiązuje artykuł, którego tekst wygłoszony został najpierw na interdyscyplinarnej konferencji poświęconej badaniom biografii (*Filmowe biografie bohaterów średniowiecza jako inspiracja do poszukiwań faktów i mitów*, [w:] *Badanie biografii. Źródła, metody, konteksty*, red. R. Skrzyński, E. Krzewska, W. Zgłobicka-Gierut, Lublin 2014). Jest to publikacja traktująca o wszechobecnym we współczesnym świecie obrazie, w tym także filmowym, łącząca średniowiecze oraz XX i XXI w. W publikacji poszukuje się spojrzenia filmoznawcy i historyka na biografie filmowe. Zwrócono uwagę na połączenie obrazu i dźwięku tego, który swe korzenie ma w średniowieczu i inspirowanego średniowieczem. Zaproponowano refleksję nad obrazem i przekazem słownym, analizę oraz porównania rzeczywistości historycznej, to pojęcie wymaga oddzielnych rozważań, i filmowej. Posłużono się przykładami biografii świętych, ale także uczonego, poety, malarza i władcy.

Moje zainteresowania badawcze koncentrują się więc wokół historii Kościoła i kultury w okresie średniowiecza. Wśród badanych problemów znalazły się m.in.: kontakty Polaków z Ziemią Świętą, dzieje mentalności, hagiografia polska, kobieta w średniowieczu oraz duchowieństwo polskie.

Swoje refleksje badawcze przedstawiałam na konferencjach międzynarodowych za granicą i w kraju, a także na konferencjach krajowych (Kielce, Lublin, Łódź, Pasawa, Poznań, Sieradz, Sulejów, Wieluń, Zabrze). Byłam też sekretarzem III Kongresu Mediewistów Polskich (Łódź 2008). Wyniki badań i przemyśleń zawarłam w 4 książkach (jedna współautorska), 22 artykułach (jeden przygotowany do druku), 3 artykułach dydaktycznych (jeden w druku), 10 recenzjach i sprawozdaniach, jednym tekście internetowym. Byłam także sekretarzem naukowym dwutomowej monografii *Kutno poprzez wieki* (t. 1–2, red. J. Szymczak, Kutno–Łódź 2011) oraz współredaktorem książki pamiątkowej (*In tempore belli et pacis. Ludzie-miejsca-przedmioty. Księga pamiątkowa dedykowana prof. dr. hab. Janowi Szymczakowi w 65-lecie urodzin i 40-lecie pracy naukowo-dydaktycznej*, red. T. Grabarczyk, A. Kowalska-Pietrzak, T. Nowak, Warszawa 2011).

W toku swej pracy uzyskałam jedną indywidualną nagrodę Rektora UŁ (2005) i dwie zbiorowe (2004, 2012). Otrzymałam też Wyróżnienie Fundacji Naukowej Imienia Profesora Aleksandra Gieysztor (2005).

H. Kowalska-Pietruszko
Łódź, 12.02.2015r.